

очі невидюці —/ згаса поволі вигорілий зір (П. Мовчан); *Подорожній, піднявши голову, супроводжує хмари/ Вигорілим поглядом з відтінком ностальгії* (Г. Петросаняк).

Отже, епітети-кольоративи — важливий засіб зовнішньої і внутрішньопортретної характеристики людини в українській поезії кінця ХХ — початку ХХІ століття. Традиційні й індивідуально-авторські означення, які розбудовують цей фрагмент епітетного поля номінації *людина*, засвідчують і модернізацію мовомислення авторів, і розвиток засобів поетичного мововираження.

Ірина Ніколаєнко

АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ В МОВІ ПИСЬМЕННИКІВ ЛУГАНЩИНИ

В українському мовознавстві в останні роки активізовано вивчення позанормативних елементів у художньому дискурсі. «Письменники кінця ХХ — початку ХХІ століття, — зауважує Г. М. Сюта, — мають інше бачення естетики мови (зокрема її діалектних, розмовних, просторічних елементів)» (Сюта Г. Мова художньої літератури і літературна мова // *Культура слова*. — 2012. — Вип. 77. — С. 126; далі — Сюта).

Спрямованість авторської мови на адресата зумовлює вживання диглосивних мовних образів — лексичних одиниць, які «пов'язані з порушенням звичних сфер використання мовних одиниць» (Петрова Л. А. *Лингвокогнитивные основы художественной картины мира*. — Симферополь, 2006. — С. 88).

Знаковою з цього погляду є лексика народнорозмовного походження та діалектизми. Авторське ж світосприйняття митця спричинює перетворення семантики слова згідно з естетичними мотивами його творчості, що й зумовлює появу okazіоналізмів.

Авторські неолексеми (або okazіоналізми) народжуються як результат письменницького пошуку найбільш влучної та експресивно виразнішої порівняно із загальноновживаною лексикою форми вираження думок, настроїв, почуттів. Це праг-

нення до оновлення й поетизації мови завдяки віднаходженню одиниць, «що утворюються за наявними в мові моделями, але не використовуються в загальнозживаному словнику. ...мають індивідуальний характер, вживаються тільки в умовах певного контексту, який дає змогу розкрити їхнє значення» (Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. — К., 2001. — С. 113). Тому такі мовні одиниці нерідко кваліфікують як стилістичні неологізми, оскільки вони побутують в ідіостилі певних авторів текстів і не набули поширення. Слушно зауважує і Г. М. Сюта, що «не всі авторські новації входять у систему літературної мови, закріплюються у ній як норма художнього чи літературного слововживання, образо- чи текстотворення. Багато з них, радикально відходячи від літературної норми, залишаються ознакою індивідуального стилю або ж часовою ознакою поетичного дискурсу» (Сюта, 124).

Дослідники визначають три основні стилістичні ознаки індивідуальних новотворів: 1) урочисте, піднесене забарвлення лексеми; 2) оцінка зниженого, негативного плану; 3) поетичне, звичне, мальовничо-образне найменування.

Характерною ознакою ідіостилу письменників Луганщини (Петро Біливода, Василь Голобородько, Антоніна Листопад, Іван Низовий, Василь Старун та ін.) є використання оказіоналізмів як мовних засобів актуалізації змісту художнього тексту, що допомагає зробити невеликий за обсягом текст емоційно насиченим. Митці вільно володіють прийомами авторської неологізації і спираються на ці механізми текстотворення як важливі для вираження авторського світобачення, світовідчуття.

Майже всі авторські неологізми залишаються одиницями ідіостилу майстрів слова й не функціонують поза межами твору, напр.: *Бринить так прощально струна/ Бджолинотоненька?!; І в сватівську державу/ Черговий здійснюю візит/ І ввічливий, і чемний,/ Бо я ж таки не паразит/ Мікронівонікчемний!* (Іван Низовий); *Я нікому не родич,/ Я сам у собі,/ Від химер-ночобродів/ Не додому побіг; Плить по самому по гостряку (водяноговтопилавода),/ і не звернеш туди чи сюди до вечірнього «кукуруку!»; Ніхто тобі не доріка за те, що ти —/*

недоріка, недоземля, недоболід оселі, що пішла в політ (Петро Біливода).

Серед індивідуальних неолексем визначаємо семантико-словотвірні — абсолютно нові слова і за значенням, і за формою. Вони найчастіше творяться від коренів загальноновживаних слів за поширеними в сучасній українській мові словотвірними моделями, але з використанням не лише вживаних, але й невідомих досі або ж нестандартних словотворчих елементів, напр.: *борень* (борець), *бережак* (лід на березі водоймища), *березня* (дрібні зарості берези), *бритар* (перукар), *граблер* (двірник), *глевчик* (шматок глевкого хліба), *дрібляники* (дрібні гроші) (Василь Старун) тощо.

Найбільш продуктивними для поетичної мови способами творення індивідуальних авторських неологізмів є афіксація та словоскладання. Так, іменники здебільшого утворено двома способами: суфіксальним і безсуфіксним.

У творах Василя Старуна засвідчено велику кількість оказіональних іменників, утворених шляхом відкидання (безсуфіксний спосіб творення) кінцевих звуків основи прикметників: *жорст* ← жорстокий, *вирив* ← вирваний тощо), дієслів (*виповідь* ← виповідати, *озир* ← озиратися, *подар* ← подарувати, *утрим* ← утриматися, *заважа* ← заважати та ін.), іменників (*залис* ← залисина). Ці новотвори за звучанням наближаються до поетичних або діалектних слів. У контексті безсуфіксні іменники виконують власне номінативну функцію.

Цікавим, на наш погляд, є творення іменників префіксальним та префіксально-безсуфіксним способами. Ці оказіоналізми становлять значну частину індивідуально-авторських новотворів Василя Старуна, наприклад: *висон* (вибитися зі сну), *виціл* (вибір цілі), *висрібли* (від срібло), *висміх* (від сміх), *витом* (фізична слабкість), *вигріх* (найбільший гріх), *угул* (стримана гулянка), *укрик* (стриманий крик) тощо.

Один із найпоширеніших різновидів авторських оказіоналізмів — складні іменники, прикметники, прислівники, утворені шляхом комбінування основ загальноновживаних слів, напр.: *Жовте колесо теплохода/ понад берегом горне воду,/ перекочує, вигортає/ **чорнохустками** над портами* (Старун В. В. Абетка світла: вірші. — К., 1989. — С. 29);

стануть причинними вітрилами/ і **круглогорими** яблуками/ невітінні морозяні рукави; кісточка і риб'яча кістка з ліхтариками/ ведуть до ями **шаблезубого мостодонта**/ биків і державних яків (Старун В. В. Душа Змії. — Івано-Франківськ, 2009. — С. 79, 117).

Василь Старун у своїх віршах намагається визначити місце людини у світі, поєднати, здавалося б, протилежне — реалії, явища, долі. «Несподіванка Слова — вона для поета Старуна іноді більше значить, аніж саме значення слова. Тим-то раз по раз подибуємо в нього діалектизми, переважно слобожанського походження, рідковживані слова й неологізми. Тут вам і *пташаки*, і *вишви* на білій сорочці, і *холодоокі* черепи, і *скімлиця* речей, і *легкокрил*, і паперові *зблудьки*, і *пір'я знику*, і сніг, що *украдно* не поліг, і *спогибельна* роса...», — зауважує Микола Мірошніченко в нарисі до творчого портрета митця (Старун В. Калігули. — К., 2005. — С. 7).

Залежно від обставин, ситуації новотвори Старуна мають негативне смислове навантаження, напр.: *грибля* (загребуща людина), *глядко* (ябеда), *голопер* (бідняк), *дудоха* (той, хто багато п'є), *дробло* (низька на зріст людина), *збрикля* (комизиста людина), *злупень* (здирник) та ін.

Новотвори Івана Низового виявляють індивідуальність автора, надають поезіям оригінальності, увиразнюють, посилюють викривальний зміст тексту. Особливу групу авторських неологізмів становлять складні слова, утворені за схемою: прислівник + прикметник (дієприкметник) — *врочисто-чиста*, *щирісінько-палкі*, *оберего-охоронна*, *гостинно-щира*, *осінньо-пізня*, *повально-знахабніла*, *посутньо-чесні*, *затуркано-засмиканий*, *однолико-невизразні*; прислівник + прислівник — *несподівано-вчасно*, *тихо-достойно*, *незмінно-чорно*, напр.: *Хоча б мені калиною вродило/ на щастя, на здоров'я, на добро,/ аби творило **впевнено-зраділо**/ незрадне і незраджене перо!* (Низовий І. Д. Під жайворами, під журавлями. — Луганськ, 2010. — С. 26);

*Зате вона **гостинно-щира** по-українському, довкола неї все росте й цвіте* (Там само, 74); *Не випало знову нужденному/ поїхати в рідні краї на прощу —/ в свої **сокровенно-ліричні** щоденники,/ як завше, занову жали невідкличні свої...* (Там само, 108); іменні сполучення, у складі яких наявна при-

кладка, що зливається з пояснювальним словом: *душа-вереда, дощ-пласун, дощик-шелестун, хрещеники-дерева, життя-лихоліття, мучень-сирота, вдовиця-перемога, борці-лободильники, прилавок-рундук* та ін., напр.: *Ходить дощик-шелестун сонним степом, не заторкуючи струн тонкостеблих* (Гам само, 78).

Отже, поетична мова письменників Луганщини відображає одну з характерних тенденцій у розвитку словника мови поезії за рахунок авторської неологізації. Оказіоналізми збагачують арсенал мовних засобів експресивно-образної оцінки людини, її станів, її сприйняття природи.

Лідія Прокопович

«ЦЕ МІСТО — ПРЕКРАСНЕ, ЯК УСМІШКА ДОЛІ...» (МОВНИЙ ОБРАЗ МІСТА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.)

У національній поетиці феномен «мовний образ міста» починають виокремлювати у творах початку ХХ ст., пор. «...новизна теми міста для традиційно сільської поетичної музи в Україні ХІХ ст. була органічною в літературно-художньому просторі світової культури» (Л. О. Ставицька). Уже в першій третині ХХ ст. образ міста став настільки актуальним, що дослідники (Л. О. Ставицька, Л. А. Лисиченко, Л. М. Мялковська, Т. В. Скорбач) визначили його як стильову домінанту тогочасного художнього мовомислення.

Із посиленням соціокультурним розвитком міста як поліфункціонального середовища, у якому тісно поєднані соціальні, матеріальні та духовні умови буття й діяльності людини, пов'язана активізація тем урбанізму, урбанізації, а отже — й мовно-естетична актуалізація слова-образу *місто* в художній творчості другої половини ХХ ст.

Визначальним для стилістичної розбудови мовного образу *міста* є його пряме, зафіксоване в загальнономовних тлумачних